

Kääntämisen ja käänntieteen myyttinen ulottuvuus

Ritva Hartama-Heinonen
Helsingin yliopisto

Abstract

In this article, translation is approached as a reflection of translational, translatorial, and translation-theoretical myths in their different manifestations with varying truth value. Drawing on insights from the philosophy of science and semiotics, the mythical aspect of translating and translations is first discussed with respect to the role of myths in science and research and to the nature of translation-theoretical knowledge. The author then focuses on the following questions: is translating a case of action that conveys the general or the particular; is “myth” a type of speech even in Translation Studies and a building block in the cosmology of translation; what is the status of dichotomies in translating and translation strategies, in translation studies, and in the work of translation theorists; and finally, what makes a translation-theoretical myth a living myth.

Keywords: Translation Studies, translating, cosmology of translation, myths, mythology, dichotomies

Avainsanat: käänntiede, kääntäminen, kääntämisen kosmologia, myytit, mytologia, dikotomiat

1 Johdanto

Olen osallistunut myyttien tarkasteluun jo kahdessa aiemmassa MikaEL-artikkelissani. Myyteillä olen tarkoittanut tällöin sitä, mitä niillä tavallisesti tarkoitetaan, nimittäin jotakin asiaintilaa koskevia **uskomuksia**, joiden paikkansapitävyyteen, silloin kun niitä kuvataan nimenomaan myyteiksi, suhtaudutaan jo tietyn varauksin. Näihin uskomuksiin kuuluu esimerkiksi se, onko kääntämisen tutkimuksissa käytettävä lähdekirjallisuus aina uusinta ja onko viisi vuotta käänntutkimuksessakin käytetyille lähteille jokin myyttinen aikaraja (Hartama-Heinonen 2010) ja onko käänntiede monitieteistä vai onko kyse vain illuusiosta (Hartama-Heinonen 2011).

Tässä artikkelissa lähestyn myyttejä nyt myös toisesta, neutraalimmasta näkökulmasta, ilman että ottaisin kantaa myyttiin pelkästään **totuuden** kysymyksenä. Ankkuroin käsittelyn yleiselle ja teoreettiselle tasolle, mutta pyrin valaisemaan pohtimiani ilmiöitä ja niihin liittyvää argumentointiani soveltuvien esimerkein.

Artikkelini luvussa 2 luon katsauksen siihen, millainen asema, tehtävä ja toimintamekanismi myyttille sen eri muodoissa tarjoutuu tieteen ja tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna. Luvussa 3 kohteena ovat käänntoteoreettisen tiedon luonne ja se, miten tuo luonne ehkä selittää alan saavutusten myytinomaisuutta. Artikkelini loppuluovissa

otan esille muutaman kyseenalaistettavissa olevan käsityksen. Luvussa 4 kohteena on kääntämisen kuvausten metaforisuus ja kääntämisen luonne: onko kääntäminen todellakin jotain erityistä? Luvussa 5 mukaan tulee bartheslainen myyttikäsitys ja se, miten myyttiä voisi pitää käännöstutkimuksenkin puhetapana. Luku 6 käsittelee kääntämisen ja käännöstieteen dikotomioita ja niiden todellisuutta. Artikkelin luku 7 kokoaa tarkastelun ja päättyy kysymykseen, mikä tekee käännöstieteen myyteistä elävän myytistön.

Tarkoitukseni on edellä mainitun analyysin ja pohdinnan avulla osoittaa, että myytin käsite avaa alamme ilmiöitä ja samalla ehkä silmiämmekin. Myytti-lähtökohta voi tehdä tutkimustuloksista kuitenkin myyttisempiä (ja siten vielä mystisempiä, ehkäpä mystifioidumpiakin) kuin ne ovat, ilman että asiointi muuttuisi: käytimme mitä metaforaa tahansa, tieteen tuloksissa ja käsityksissä on aina vahvistettavaa, muutettavaa ja hylättävää.

2 Epäilystä myytinmurtajaisiin ja tieteen edistymiseen

Myyttien nostaminen tieteellisen kokoontumisen aiheeksi sisältää piilo-oletuksia – näin vielä erityisesti, kun KäTu2014-symposiumikutsuun on kirjattuna kehoitus saapua nimenomaisesti ”tuulettamaan” kääntämisen ja tulkkausten tutkimuksessa esitettyjä näkemyksiä ja sitten vahvistamaan tai kumoamaan käännös- ja tulkkaustutkimuksen myyttejä. Yhdeksi näistä piilo-oletuksista tulkitsen **epäilyn** siitä, että alan tutkimustuloksissa eli kääntämistä ja tulkkausta koskevassa teoreettisessa tietämyksessämme on puutteita, ehkäpä suoranaisia virheitä, ja siten parantamisen varaa. Tarkoituksena on lähtökohtaisesti siis pyrkiä nykynäkemyksen uudelleenarviointeihin ja siten toisaalta mahdollisiin korjauksiin ja falsifiointeihinkin, toisaalta tuen antamiseen näkemyksille. Jälkimmäisessä tapauksessa oikeaksi todetut ja vahvistuksen saavat käsitykset eivät voi olla enää myyttejä, vaan niistä tulee idealistisesti ajatellen tieteenalan lopullisia saavutuksia, vaikka sellaiseen tilanteeseen on ehkä vielä matkaa, jos pidämme saavutusten lopullisuutta ylipäätään mahdollisena. Kummassakin tapauksessa tulokset johtavat osaltaan muutokseen tai varmistukseen ja tieteen edistymiseen.

KäTu2014-symposiumin esitelmöntikutsun sisältämä lista mahdollisista myyteistä ja tulkintani mukaan esitelmänpitäjille vapaasti epäiltäväksi tarjotuista ilmiöalueista on aika pitkä. Ehdotukset edustivat ensinnäkin neljää perinteistä kohdealuetta: kääntäminen ja tulkkaus toimintana (prosessit), käännökset ja tulkkeet tuotteina (produktit), kääntämisen ja tulkkausten ympäristöt (kontekstit) ja toimijat. Toisena oli tarjolla teorian ja käytännön vastakkainasettelu ja kolmantena puolestaan laatu tai ehkä pikemminkin laaduttomuuden mahdollisuus. Symposiumin abstraktikoosteesta (ks. KäTu2014) taas huomaa, että sängen moni esitelmäijä tarttui tarjoukseen ja valitsi kyseenalaistavan näkökulman tutkimusaiheeseensa ja näin vahvasti piilo-oletuksen epäilemisen ja myytinmurtajaisten tarpeellisuudesta: alallamme on siis myyteiksi tulkittavaa, jota kannattaa tarkastella.

Mainitsemani epäileminen ei luonnehdi pelkästään sitä, miten suhtaudumme aiempaan tutkimukseen ja sen tuloksiin. Epäilyn katsotaan kuuluvan myös tutkimusta liikkeelle sysääviin voimiin ihmettelyn ja yllätyksellisten, selitystä vaativien seikkojen ohella. René Descartes (1596–1650) esitti, että kaikki on kyseenalaistettava ja kaikkea on

voitava epäillä, ilman ennakkokäsityksiä. Epäilyä tulee sitten seurata niin pitkälle kuin se kantaa. Jos näin löytyy jotain, joka kestää järjestelmällisen, vaikkakin teoreettisen epäilyn, sille voi alkaa perustaa tieteellistä rakennelmaa. (Saarinen [1985] 2001: 119–136.) Epäily siis paitsi laittaa liikkeelle, myös pitää liikkeessä, ja jos myytti on yhtä kuin tämänhetkinen (ehkä oikea, ehkä väärä) tietämys, myyttien toistuva tarkasteluun nostaminen on normaalia tieteellistä toimintaa. Epäily pelkästä epäilyn ilosta ei kuitenkaan käy vakavasti otettavaksi toimintaperiaatteeksi, eivätkä myyttien uudelleentarkastelu ja myytinmurtajaiset olekaan sitä. Jo Charles Sanders Peirce (1839–1914) kehotti olemaan epäilemättä filosofiassa sitä, mitä ei epäile sydämessään: ”Let us not pretend to doubt in philosophy what we do not doubt in our hearts” (*CP* 5.265 = *W2*: 212, 1868). Sama pätee varmaan muihinkin aloihin, kuten käänntieteeseen.

Epäily on tieteen ja tutkimuksen piirre, mutta ei ainoa. Ilkka Niiniluoto (1980: 81–85; 2003: 188–190, 301–303) on käsitellyt tieteellisen menetelmän, tieteellisen tiedon ja yleensäkin tieteellisen toiminnan kriteerejä. Näitä kriteerejä ovat esimerkiksi toiminnan objektiivisuus, autonomisuus ja yhteisöllisyys, tutkijan eettisinä piirteinä pyyteettömyys, rehellisyys ja reiluus, lisäksi tulosten julkisuus ja niiden alistaminen tiedeyhteisössä kriittiselle keskustelulle (ja siis järjestelmälliselle epäilylle) ja tähän liittyvästi tieteen itsensäkorjaavuus. Itsensäkorjaavuus taas johtaa tieteen edistymiseen, jota Niiniluoto kuvaa vähitellen tapahtuvaksi todellisuutta koskevien käsitystemme täydellistymiseksi, mihin sisältyy samalla tietysti mahdollisen virheellisen tiedon pois-suodattuminen.

Edellä mainitusta voimme päätellä, että tiede ja tutkimus edellyttävät pitkämielisyyttä ja odottelua. Jos jatkamme tieteenfilosofi Peircen näkemyksillä (*CP* 7.185, n. 1901), tänään alkanut tutkimus ei ehkä johda tuloksiin vielä pitkään aikaan, eikä tutkimuksen aloittaneen kannata välttämättä odottaa näkevänsä sitä, mihin hänen työnsä ja ponnistelunsa loppujen lopuksi johtavat, sillä tutkimus ei tarkkaan ottaen lopu koskaan. Nämä voivat vaikuttaa kovilta sanoilta, mutta ne ovat silti ymmärrettäviä; miten muuten tutkijapolvi toisensa perään tutkisi kohteitaan, kuten kääntämistä, ja mistä tutkijoille muuten tutkittavaa ja elantoa riittäisi? Lopullisia tuloksia, jota peircelandaisessa yhteydessä voimme kutsua totuudeksi, ei saavuteta yhdellä tarkastelulla. Tämä ei tarkoita sitä, että Peircea lähtökohtana pidettäessä totuutta ei sitten oikeasti edes haettaisikaan, vaan että pelkkä liike riittäisi ja olisi tärkeämpi kuin itse päämäärä. Peirce nimittäin uskoi vakaasti, että tieteen edistyminen edellyttää totuuden edistämistä totuuden itsensä vuoksi, tutkijan tulee omistautua totuudelle ja nähdä tiede elämäntapana (*EP2*: xxii–xxiii, 1901). Peircen mukaan (*CP* 8.272, 1902) totuudella on oma voimansa: totuus hakeutuu esiin ja on siten itsekin toimija, mutta totuudella täytyy olla tätä varten puolustajansa, ja totuus hakee ne itselleen. Totuuden puolustajilla Peirce tarkoitti varmasti osaltaan myös tieteentekijöitä.

Peirce tuntuu nykykatsannossa ehkä idealistilta, mutta hän (*MS L75*, 1902) kirjoitti myös siitä, miten yksittäisellä tutkijalla ei ole aikaa loputtomiin, vaan hänen täytyy tutkimustaan edistääkseen ja tuloksia saadakseen toimia ja tarttua johonkin hypoteesiin, joka johtaa toimintaan ja joka johtaa tuota toimintaa, kun taas itse tieteellä ja ajallisesti ja paikallisesti rajattomalla tiedeyhteisöllä on aikaa odottaa.

3 Käännöstieteellinen tieto – oletuksia asiain tilasta

Muuan opintojensa loppuvaiheessa oleva opiskelijani kirjoitti esseessään: ”En voi kuin ihmetellä miten kaikki käännöstieteen teoriat voivat olla hypoteettisella tasolla. Kuka voi ottaa tätä tieteenalaa tosissaan, jos eri ilmiöistä ei voida sanoa mitään varmaa tai kategorista. Olen ärsyynyt tästä!” Opiskelijalla oli ilmeisen ihanteinen näkemys ja odotus siitä, mitä tutkimukseen perustuvan ylimmän opetuksen tulee voida tarjota: yksi ratkaisu, yksi teoria, yksi totuus, yksi mieli. Hän oli tietämättään kuitenkin oivaltanut opintojensa avulla niin tieteenteosta kuin alastamme jotakin hyvin olennaista: mitään varmaa tai kategorista ei voi esittää, ja kaikki on enemmän tai vähemmän hypoteesia.

Myyteiksi tulkittuun liittyy väittämiä, joiden syntyyn ja jatkuvaan päivitystarpeeseen vaikuttaa osaltaan käännösteoreettisen tiedon luonne. Tälle tiedolle on ominaista, että se saavutetaan humanistiselle tutkimukselle ominaisesti tulkinnan avulla. Tulosten voi siis tarkimmillaankin (empiirisimmilläänkin) odottaa olevan oletuksia asiain tilasta ja hypoteeseja (tai väitteitä, oletuksia, käsityksiä, näkemyksiä, myyttejä, vieläpä luuloja – mahdollisten nimitysten kirjo on suuri) muiden tutkijoiden koeteltaviksi ja varmistettaviksi, täydennettäviksi tai hylättäviksi. Jotkut oletuksista jatkavat erityisen sinnikkäästi elämäänsä, ilman että tutkijat jaksaisivat edes kyseenalaistaa niitä, vaikka pitäisi, ja siten joko vahvistaa, nyansoida tai kumota (vrt. tämän artikkelin luku 7). Nämä ovat niitä oletuksia, joita olemme tottuneet kutsumaan esimerkiksi kääntämisen meemeiksi (ks. Chesterman 1997) ja jotka tutkimuksesta toiseen siirtyessään ja monistuessaan muuttuvat, ehkä huomaamattamme, uskonkappaleiksi ja jonkinasteisiksi totuuksiksi. Alan oppikirjoista ja luennoilta ne siirtyvät uusille opiskelijapolville, ja voisi ajatella, että näin vähitellen syntyy retorinen konsensus.

Käännöstutkimukselle on ominaista myös hajanaisuus, ja osasyynä on varmastikin alan nuoruuteen liittyvä kasvupyrähdys, mutta myös monitieteiset vaikutteet. Hajanaisuutta on yritetty saada kuriin etsimällä käännöstutkimusta ja käännöstutkijoita yhdistävää yhteistä pohjaa (ks. *Target* 1/2000–1/2002). Vaikka etsintä ei ole toistaiseksi täyttänyt tavoitettaan, alan tutkijat ovat joka tapauksessa tulleet aiempaa tietoisemmiksi näkemyksissä vallitsevista eroista ja yhtäläisyyksistä. Heterogeenisuus taas on seikka, jota voi pitää hyödyllisenä: ilmiöiden lähestyminen eri näkökulmista tuottaa kattavamman kuvauksen kulloisestakin tutkimuskohteesta.

Kääntämisen ilmiöitä on niitäkin yritetty saada yleistettyä esimerkiksi hakemalla universaaleja, mutta silloinkin on voitu osoittaa vain tendenssejä (ks. esim. Chesterman 2010b), joiden yleistettävyydellä on rajansa: ei siis mitään varmaa, lopullista, aksiomaattista ja paikkansapitävyydeltään ilmeistä, vaikka nimitys *universaali* muuta lupaakin.

Tutkimustulosten hypoteesinomaisuus (myytinomaisuus) tuskin muuttuu vastedeskään, eikä käännöstieteellisestä tiedostamme tule nykyistä eksaktimpaa. Näin vaikka käännöstoiminta ja alan toimintaympäristöt ja toimijat muuttuvat edelleen muun rakennemuutoksen mukana (uusi teknologia, uudet kääntäjäryhmät, uudet tekstilajit sekä tekemisen uudet reunaehdot ja laatuksitykset). Näin myös siitä huolimatta, että tutkimuskohteemme ovat osin uudistuneet ja fokuoituneet ja tutkimusmenetelmämme

ja erityisesti kvantitatiivisen analyysin mahdollisuudet ovat kehittyneet. Myytin-omaisuus tulee siis säilymään, jos hyväksymme epiteetin *myytti* käytön.

Missä määrin esimerkiksi *skopos*-teorian näkemykset ja oletukset kääntämisen luonteesta käyvät myytistä (myytistä merkityksessä 'ei ehkä täysin totta' tai 'ei edes olemassa olevaa muuten kuin teoreettisena rakennelmana')? Skoposteoria on funktionalistisuutta korostavana käännteorian vaikuttanut voimakkaasti kääntämisen teoriaan ja sitten kääntämisen opettamiseen. Käsitteenä *skopos* on abstraktio, jota käytetään kuvaamaan kääntämisen tarkoitusta (ja usein vieläpä käännökseen tarkoitusta), jolle kaikki muu on alisteista. *Tavoite* tai *tarkoitus* ovat käypiä ja kuvaavia suomenkielisiä nimityksiä, mutta *skopos* tuntuu terminä ja vierassanana ehkä iskevämmältä ja paremmalta tai hienommalta. Tuota termiä suosivat eivät huomaa, että sen käyttö saattaa johtaa oletukseen, että käyttäjä on sitoutunut kokonaiseen teoreettiseen suuntaukseen ja sen taustaoletuksiin. Tähän on kiinnittänyt huomiota mm. Anthony Pym (2011, s.v. *purpose, skopos*), joka suosittelee käyttämään ilmaisua *skopos* silloin, kun todella viitataan saksalaisiin *skopos*-tutkijoihin, ja vastaavasti esimerkiksi kääntäjille englanniksi kirjoitettaessa käyttämään ilmaisua *purpose*; *skopos* ja *purpose* tarkoittavat joka tapauksessa samaa.

Andrew Chesterman (2010a: 223) toteaa skoposteoriaa arvioidessaan sen osoittautuneen preskriptiivisenä teoriana pedagogisesti korvaamattomaksi. Hän (mas. 216) huomauttaa kuitenkin, että skoposteoria ei rakennu empiirisille säännönmukaisuuksille, eikä teoriaa ole myöskään testattu empiirisesti mitenkään laajasti, vaikka joitakin sen väittämiä olisi mahdollista koetella, eivätkä jo testatut väittämätkään ole saaneet tukea kääntämisen käytännöstä. Chesterman (mas. 223) jatkaa, että vaikka skoposteoria ei näin ollen tukeudu käytäntöön, se on paradoksisesti kuitenkin tehnyt käännteoriasta todemmukaisemman kehottamalla kääntäjiä miettimään käänntensä tarkoitusta.

Viime vuonna ilmestyi Mona Forsskåhlin (2013) käänntosalan suomalaista todellisuutta valottava artikkeli. Siinä tutkimusmateriaali koostuu kahta erikokoista käänntoimistoa edustavien, yhteensä kuuden kääntäjän haastatteluista, joita Forsskåhl analysoi osin skoposteoriaan, osin retoriikan *telos*-käsitteeseen pohjautuvasti; sekä *skopos* että *telos* viittaavat tarkoitukseen. Artikkelin liitteenä olevissa haastattelukysymyksissä ilmaisua *skopos* ei esiinny, mutta tarkoituksena on tutkia, mikä osuus tällä teoreettisella käsitteellä on puheiden kääntämisen käytännössä kääntäjien itsensä kertomana. Forsskåhl (mas. 39–40) löytää haastateltaviensa puheesta käänntöprosessia ohjaavan skopoksen ilmiönä, mutta silloinkin vain harvakseltaan ja tutkijan omana tulkintana ja konstruktiona. Kääntäjille *skopos* ei ole työkaluna sen enempää eksplisiittinen kuin ensisijainenkaan (kukaan haastatelluista ei ole opiskellut retoriikkaa, mutta kahdella on kääntäjänkoulutus ja siten mahdollisesti *skopos*-tietämystä). Huomattavasti keskeisempiä prosessinohjaajia kuin *skopos* oli useita, kuten käänntoimiston omat normit ja toimintaperiaatteet.

Forsskåhl ei ole ainoa skopoksen olemassaoloa tarkastellut tutkija; Chesterman mainitsee artikkelissaan useita tutkimuksia, eivätkä ne anna tukea *skopos*-ajattelulle muutoin kuin ehkä ideana. Siksi voikin ihmetellä, että *skopos*-teoria, joka on kääntämisen teoreettinen kuvaus, on voinut elää käytäntöpainotteisen käänntötutkimuksen kentässä näinkin pitkään, yli kolmekymmentä vuotta. Tästä ehkä ilmenee

myytin yksi osa-alue, **mysteeri**, joka tässä antaa yllättävästi tukea sille, että käännöstieteessä on tilaa puhtaalle teoretisoinnille ja tarvetta yleiselle käännösteorialle.

4 Kääntämisen luonne – yleistä vai erityistä?

Erityinen pohdinnan aihe omista tutkimuksissani on ollut se, missä määrin kääntäminen on palautettavissa yleiseen, vaikka käännöstutkimus pyrkii kuvaamaan kääntämisen pikemminkin erityistapaukseksi. Valaisen näkemystäni yhdellä esimerkillä. Onko seuraava hyväksyttävissä kääntämisen kuvaukseksi?

Tavoitteena on kääntämisen ja sen kaikkien toimintojen ja kärsimysten viisas hallinta. Kääntäminen on kasvuprosessi ja matka, jolla on ehdoton tarkoitus. Voimme tarkastella kääntämistä seuraavien kielikuvien avulla:

Kääntäminen kouluna on loputon oppimis- ja kasvuprosessi.

Kääntäminen ammattina merkitsee elämäntutsumuksen valintaa ja yhteiskunnan palvelemista.

Kääntäminen työnä on elämänmittaista päivittäistä työntekoa.

Kääntäminen tienä tarkoittaa, että kaikki on järjestettävä päämäärän (matkan loppumisen) mukaisesti.

Kääntäminen komediana on sen jakamista näytöksiin ja viisasta loppuunsaattamista.

Kääntäminen ansana merkitsee sitä, että jos mielenkiinto hajaantuu liikaa, toimintojen laadukas loppuunsaattaminen vaarantuu.

Kääntäminen virtana tai tuulena tekee siitä lyhyen ja ohikiitävän, joten tarjolla olevaan on tartuttava viipymättä.

Kääntäminen viehättävänä asiana tarkoittaa, että siitäkin on muistettava nauttia kohtuullisesti.

Kääntäminen tarpeena on rikkauten tavoittelun välttämistä.

Vaikka jotkin kohdat ehkä ihmetyttävät muotoilultaan, tekstin tarjoamien kuvien osuvuutta ja ajankohtaisuutta ei voi mielestäni kieltää. Tulevathan niistä hyvin mieleen niin *skopos* ja strategiset valinnat kuin käännösalan yleinen turbulenssi, laatu-kysymykset ja pienenevät palkkiot, samoin se, että kääntäminen on jatkuvaa puurtamista.

Kyseessä ei kuitenkaan ole alun perin kääntämisen, vaan **elämän** kuvaus, kuvaajana Johan Amos Comenius (1592–1670), joka kirjoitti elinikäisen oppimisen ihanteesta jo kauan ennen kuin tämä käsite tuli käyttöön; hän osoittautui jälkikäteen muutenkin visionääriksi ja uudistajaksi (Leinonen 1998: 49). Edellä mainitut kohdat, jotka olen

tarpeellisin osin muokannut Markku Leinosen artikkelissa (1998) olevasta esittelystä, kuuluvat Comeniuksen aikuisuuden koulun kuvaukseen.¹ Kääntäminen, erityinen, näyttäytyy tässä muunnelmassani yleisenä, elämään ja sen hallintaan verrattavana. Esimerkkini saattaa vaikuttaa kaukaa haetulta, mutta paljastaa mielestäni sen, miten vanhakin näkemys voi tuoda tuoreen näkökulman johonkin toiseen sovellettuna ja todistaa siitä, että ihmisenä olemisen ja toimimisen perusmekanismit eivät niin vain muutu, vaan ovat ajattomia.² Arvot kylläkin saattavat vaihdella.

Tällainen metaforinen tarkastelu tuo esiin toisaalta käytännön eli kääntämisen myyttejä, toisaalta teorian rakenteita eli käännostutkijoiden tapaa nähdä kääntäminen ja kirjoittaa kääntämisestä – mitä kääntäminen on **verrattuna johonkin muuhun tai jonakin muuna** (tai **ikään kuin jonakin muuna**). Tämä ei kuitenkaan estä esittämästä kääntämisestä jonakin myös niin, että kyseessä ei olekaan merkitys 'vertautuu', vaan merkitys 'todella on', siis että kääntämisessä todella on sama komponentti. Olen itse esittänyt tästä lähtökohdasta, että kääntäminen on muun muassa kyseenalaistamista, oppimista ja valehtelemista (Hartama-Heinonen 2007, 2008 ja 2009).

5 Myytistä mytologiaan

Myytillä on myös muita ilmentymiä kuin '(alkukantainen) uskomus', vaikka kaukana siitä ei vielä olla. Myytti voi olla klassinen '(sankari)taru' tai 'jumaltaru', mutta aikanaan se on voinut olla senhetkinen paras tieto ja kuvaus.

Edellisiä täydentävän kuvan saamme, kun tarkastelemme myyttiä osamerkityksessään 'jonkin syntyä tai jonkin alkuaikojä kuvaava kertomus'. Tätä valaisee sanakirjan esimerkki *Maailman luomisesta kertovat myytit* (KS s.v. myytti). Analogiat ovat hyväksi koettu keino tulkita ja selventää ilmiöitä, ja analogisesti ajatellen käännostiedekin luo ja kehittää **käännoksen syntyä ja olemusta koskevia kertomuksia**, myyttejä, joissa esiintyy yliluonnollisia olentoja (kääntäjiä ja tulkkeja siis) ja sankareita, joita ympäröivä turbulenssi ei nujerra. Voimmekin kysyä, tuottaako kääntäminen omat kertomuksensa ja myyttiset selityksensä, joita käännostutkimus analyysiin perustuvassa **kääntämisen kosmologiassaan** toistaa? Onko käännostutkimus itse asiassa itsensä oikeuttava oletusten verkosto, oma myyttien kokonaisuutensa, **myytistö** tai **mytologia**? Eero Tarastin (1990: 151) mukaan saattaisi olla, sillä ”myytti on ilmaisu erityisestä tietoisuuden lajista, jonka tapa suhtautua ilmiöihin ja jäsentää niitä sekä lopulta esittää niitä, tekee näistä ilmiöistä myyttejä”.

Yhden näkökulman nykyajan myyttiprosesseihin tarjoaa Roland Barthes (1915–1980). Hän esitti jo 1950-luvulla oman tulkintansa ilmiölle myytti ([1957/1972] 1973: 109–

¹ Artikkelissaan (1998: 56–57) Markku Leinonen esittää Comeniuksen teoksiin *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica II* (1966) ja *Comenius's Pampaedia or Universal education* (1986) perustuvasti seuraavan listauksen määritelmiseen: elämä kouluna (*Vita Schola*), elämä ammattina (*Vita status*), elämä työnä (*Vita labor*), elämä tienä (*Vita via*), elämä komediana (*Vita comoedia*), elämä ansana (*Vita insidiae*), elämä virtana tai tuulena (*Vita Fluxus vel Ventus*), elämä viehättävänä asiana (*Vita res delicata*), elämä tarpeena (*Vita egena*).

² Mielenkiintoista tässä yhteydessä on se, miten Leinonen (1998: 58) arvioi Comeniuksen merkitystä ja viittaa tutkimusaiheiden ajattomuuteen: ”[Pampaedia] sisältää elementtejä, joiden pohtiminen on ajankohtaista juuri nykyisessä tilanteessamme. Tätä osoittaa sekin, että nykyisessä koulutuksen ja oppimisen psykologian tutkimuksessa pohditaan osin samantyyppisiä ongelmia kuin Comenius Pampaediassa.”

159) ja palasi aiheeseen vielä 1970-luvulla ([1977] 1987: 165–169). Barthes oli tarkastellut populaarikulttuurin ilmentymiä ja niihin liittyvää kielenkäyttöä, ja luettuaan Saussurea hän halusi tarkastella niitä merkkijärjestelminä, jotta voisi paljastaa niihin liittyvän mystifiointiprosessin (sen miten pikkuporvarillisesta tulee yleisluontoista ja itsestään selvää, ”luonnollista”). Aika muuttui, ja sen totesi Barthes myöhemmin tuonaikaisista ideologispainotteisista analyyseistään. (Barthes [1957/1972] 1973: 9.) Hänen perusväitettään (mts. 109) – myytti on kieli ja puhetapa – voi joka tapauksessa pohtia: millaisia merkityksiä me luemme kääntämiseen.

Barthesille (mts. 109–110, 113–115) myytti on viestintäjärjestelmä ja viesti, koodi ja merkityksen luomisen tapa. Myyttiä ei hänen mukaansa määritä viestin kohde, sisältö tai materiaali, vaan tapa tuottaa viesti, merkitys ja muoto. Barthes kuvaa prosessia näin: Saussuren teoriaan kuuluvien merkitsijän ja merkityn suhde tuottaa assosiaatio-kokonaisuuden, merkin. Myytissä tapaamme saman kolmiosaisuuden, mutta siinä semiologinen ketju jatkuu edellisestä: ensivaiheen merkki on nyt toisen asteen järjestelmässä pelkkä merkitsijä. Myytissä kohtaa näin kaksi toisiinsa kietoutunutta semiologista järjestelmää, toisaalta kielijärjestelmä, kieli, toisaalta myytti eli metakieli, jolla puhutaan edellisestä eli kielestä.

Barthes (mts. 115–117, 125, 131) selventää myyttisen puheen käsitettä yksinkertaisin esimerkein. Oppilas lukee latinankielisen lauseen ja ymmärtää, mitä sanat tarkoittavat hänen omalla kielellään. Mutta lauseella on toinen tehtävä: se havainnollistaa oppilaalle tiettyä kieliopin ilmiötä eikä pelkästään sitä, mistä se puhtaan kielellisenä ilmaisuna kertoo. Myytillä on siis historiallinen osa, mutta samalla jotain muuta, josta tuo historia on poistettu. Myytti varastaa ja valjastaa näin kielen toiseen käyttöön, ja tämä näkyy siinä, miten myytti merkityksellistää jotakin, miten se puhuu siitä.

6 Myyttiset dikotomiat

Barthesin myyttipuhe saattaa olla lähempänä mystisyyttä kuin myyttisyyttä. Ilmiö on kuitenkin se, jonka tunnemme jo entuudestaan **denotaation** ja **konnotaation** kaksijakona. Tämä johdatti minut taas kerran miettimään alaamme liittyvää paradoksia eli käsitteidemme toistuvaa kaksijakoisuutta. Tuollaisessa kahtalaisuudessa voimme halutessamme nähdä strukturalismin vaikutteita ja erityisesti niitä oppositioita, joita tuo suuntaus on soveltanut narratiivisten rakenteiden, kuten tämän artikkelin aiheen eli myyttien, tulkintaan.

Minua on kuitenkin muistutettu siitä, ettei käännöstutkijoilla ole tällaista taipumusta binaarisiin oppositioihin. Jostakin kumman syystä kuvaukset rakentuvat kuitenkin hyvin usein kahtalaisuudelle. Kääntämisen teoria ja käytäntö -jaottelu on näistä ehkä perusluonteisin: teoria on yhtä kuin ei-käytäntö, käytäntö on yhtä kuin ei-teoria, vaikka ei se aivan näin mene, näin poissulkevasti. Kyse ei ole musta-valkoisuudesta, vaan siitä, että jos valitsee yhden, saattaakin joutua sulkemaan pois toisen; ei voi saada molempia, vaikka haluaisi. Tällainen on monta kertaa hankalaa, vaikka se monta kertaa tekee asiat myös helpommiksi. Kahtalaisuus voi olla kokemuksena kuitenkin myös avartava. Saattaa huomata selvemmin, miten kaksikon osat edellyttävät toisiaan ja miten ne täydentävät toisiaan tai miten erot ja yhtäläisyydet korostuvat, kun sekä *kyllä-* että *ei-*vaihtoehto on näkyvillä.

Tunnetuin kääntämisen dikotomisista lähestymistavoista on varmaan Theodore Savoryn (1969: 50, suomeksi teoksessa Reiss & Vermeer 1986: 25) luettelo käännöksille eri aikoina ja eri tilanteissa asetetuista ristiriitaisista, toisensa poissulkevista vaatimuksista ja globaaleista strategioista, jotka yhdessä muodostavat kuusi paradoksisia:

- käännöksessä täytyy olla lähdetekstin sanojen vastineet / lähdetekstin ajatukset
- käännöstä on voitava lukea kuin alkutekstiä / lukijan on tunnettava lukevansa käännöstä
- käännöksessä on heijastuttava lähdetekstin tyyli / kääntäjän tyyli
- käännöksestä tulee välittyä alkuperäistekstin syntymisajankohta / kääntämisen ajankohta
- käännöksessä saa olla / ei saa olla lisäyksiä tai poistoja
- runon käännöksen tulee olla proosamuotoinen / runomuotoinen.

Katharina Reiss ja Hans J. Vermeer (mp.; kursivointi alkuperäinen) huomauttavat: ”Jos käännöksessä tuo huolellisesti esille *jonkin* aspektin, muita täytyy vaimentaa.” Tämän voi tulkita niin, että vaihtoehtoja on paljon, mutta yksi on valittava:

From the ontological viewpoint, the methodology of translation studies is based on the fact that no translation is fundamentally a unique text but one of many possibilities to render the original text. Original's singularity is thus in contrast with translation's plurality. (Torop 2008: 255.)

Vastakkain ovat Peeter Toropin mukaan siis alkutekstin ehdoton **singulaarisuus** ja käännöksen lähtökohtainen **pluraalisuus**, siis vastineiden moninaisuus. Lopputulos puhuu kuitenkin toista. Se hävittää historian ja siten eri vaihtoehdot: käännöskin jää myyttisesti todisteeksi singulaarisuudesta. Meidän ei tule kuitenkaan unohtaa, että sama koskee myös alkutekstiä ja sen oletettua singulaarisuutta. Alkuteksti on sekin voinut olla hetken aikaa pluraalinen, sillä siihen on voinut sisältyä vaihtoehtojen kirjo ja vaihdeltavuuden aspekti.

Dikotomioita on siellä, missä niiden ei ehkä haluta näkyvän, mutta kahtalaisuutta ei sitten tunnisteta siellä, missä sen odottaisi olevan lähtökohtana, nimittäin kääntäjän ratkaisuvaihtoehdoissa. Perusratkaisu on dikotominen: (1) kääntäjä jättää jonkin kohdan sellaiseksi kuin se on alkutekstissä, siis ei muuta vaan siirtää sen sellaisenaan käännökseen, kieltä vaihtamatta (esimerkkinä erisnimet), tai (2) tekee muutoksen ja vaihtaa kielen. Tässä jälkimmäisessä tapauksessa muutoksella on alalajeinaan (2a) muokkaus omine alavaihtoehtoineen, (2b) poisjätö ja (2c) lisäys (myös eksplisiittistämisenä tai kompensaaationa). Käännösstrategioiden kuvauksissa lähtökohtana on kuitenkin ollut kielenvaihto ja paikallisiksi strategiavaihtoehtoiksi voidaan antaa ”säilytä, muuta, lisää, poista” (Leppihalme 2007: 368), joista ensimmäinen edustaa kieltä vaihtamatonta strategiaa, kaksi seuraavaa kielen vaihtamisen lähtökohtaa ja viimeinen kielen eräänlaista hävittämistä – vaihtoehdot eivät mielestäni ole yhteismitallisia sen lisäksi, että ’lisää’ ja ’poista’ kuuluvat vaihtoehtoon ’muuta’.³

³ **Strategia** on terminä ja käsitteenä muuttunut alallamme viime vuosina kiistanalaiseksi. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole termivalinnallani osallistua aiheesta käytyyn keskusteluun, vaan tarkastelen Leppihalmeen Kääntäjän strategiat -nimisessä artikkelissaan esittämiä näkemyksiä; termivalinta *strategia* on siis hänen. Strategia- ja taktiikkanäkemyksistä sekä käännöstieteen termistöön yleisemminkin liittyvistä metakielen ongelmista voi lukea esimerkiksi Yves Gambierin artikkeleista vuosilta 2008 ja [2010] 2011.

Käännöstutkijan roolissa on samoin havaittavissa dikotomisoitumista. Kun ennen ajateltiin, että käännökset ja kääntäjät muuttavat maailmaa, nyt käännöstutkijat muuttavat sitä. Roolivaihtoehtoja on kaksi: ollako tourylainen passiivinen deskriptivisti vai aktiivinen barrikadeilla toimiva kannanottaja, akateeminen aktivisti (vrt. Koskinen 2010)?

Samaa dikotomista tai sisäistä ristiriitaisuutta kuin edellä on havaittavissa käännöstutkimuksessakin. Mainitsin näistä jo aiemmin sen, että kääntämistä voi tarkastella sekä yleisen että erityisen edustajana, että kääntämisen voi palauttaa johonkin aivan toiseen, kuten kyseenalaistamiseen, tai että universaali koskee vain osaa ja osoittaa pelkästään tendenssin, ei lakia. Esimerkkejä on muitakin: samuus ('ekvivalenssi') voi ilmetä paitsi samankaltaisuutena, myös erilaisuutena, ja kotouttaminen taas vastarintana, vaikka vastarinnaksi on tavallisesti katsottu vieraannuttaminen (primaaria vastarintaa on kotouttamiseen sisältyvä kielenvaihto). Me ilmeisesti puemme havaintomme ja käsityksemme sanoiksi tavalla, joka jättää aukon ja tulkinnanvaraa sekä antaa tilaa paradoksille ja myytille (tai niin kuin eräässä Suomen maakunnassa sanottaisiin: onhan se niinkin, vaan saattaa se olla toisinkin).

Semiotiikkaan perustuvasti voin esittää, että käännöstutkimus on verbaalisuuteen keskittyessään jättänyt vähälle huomiolle kaikkeen kääntämiseen luontaisesti kuuluvan multisemioottisuuden (multimodaalisuuden). Voin (ks. Hartama-Heinonen ilm. 2014) kuitenkin esittää toisesta lähtökohdasta, nimittäin plurisentristen kielten ja niiden kääntämisen näkökulmasta, että kieli ja verbaalisuus osoittautuvat olevan kääntämisessä ydintä ja joskus vieläpä ainoa tutkimuskohde. Kielen asema suhteessa kääntämisen muihin muuttujiin, kuten kulttuuriin, ei tässä suhteessa ole pelkkä uskomus ja myytti. Olen näin päätenyt tutkimuksessani toisilleen vastakkaisiin, mutta perusteltaviin kantoihin. Miten voi väittää eri asioita – korostaa kielen ja verbaalisuuden keskeisyyttä tai irtisanoutua tällaisesta painotuksesta – ja oikeutetusti? Olennaista tässä ambivalenttiudessa on mielestäni se, ettei kääntäminen ole teoreettisesti ajatellen *vain* jotain, vaan aina *myös* jotain muuta, joskus vieläpä edellisen negaatio. Dikotomia *kyllä–ei* ei siis ole myytin ainoa mahdollinen rakennusosa: voimme valita myös molemmat vaihtoehdot, aina tilanteen mukaan.

7 Kääntäminen ja käännöstiede elettyinä ajatusmalleina – myytteinä

Myytillä on osoittautunut olevan monet kasvot. Myytti voi olla totta tai ei-totta, mutta yleisessä kielenkäytössä ensisijaisesti jälkimmäistä. Jos myytin totuusarvo vaihtelee, semioottisesti määriteltynä myytti ei ole totuuden kysymys. Myytin avulla jostakin kulttuuriin liittyvästä tehdään luonnollista, normaalia, itsestään selvää, ajatonta, ilmeistä maalaisjärkeä ja objektiivisia asiointilan 'tosia' heijastumia, oli Barthesin tulkinta. (Chandler 2002: 144–145.) George Lakoff ja Mark Johnson ([1980] 1981: 185–186) puolestaan toteavat, että myytit auttavat meitä ymmärtämään kokemuksiamme ja jäsentämään elämäämme. Myyteillä peitetään ideologisia valintoja, ja sellaisilla myyteillä on oma voimansa. Niistä tulee niin itsestään selviä, etteivät ne tunnu tarvitsevan avaamista, tulkintaa tai demystifiointia. (Chandler 2002: 145.) Tähän sarjaan voidaan lukea varmasti tieteeseen liitettävät uuden tiedon myytti tai edistymisen myytti.

Kääntämisen ja käänntieteen myyttisen ulottuvuuden tarkastelu vaatii vielä yhden seikan esille ottamisen, ja se liittyy siihen, mitä semiotiikassa ajatellaan myyteistä. Nyt on kyse antropologisesta tarkastelutavasta, joka määrittelee myytin eleyksi ajatusmalliksi ja yhteisön yhdistäjäksi (Tarasti 1990: 144–145). Myytti on myytti, kun sitä eletään; muutoin se on vain kertomus, romaani tai satu. Myytti on myytti, kun siitä muodostuu asenne, joka näkyy esimerkiksi rituaaleissa. (Mp.) Tästä on lyhyt matka käänntieteen myytteihin. Ne ovat myyttejä, koska käänntutkijat kokoontuvat elämään ja todentamaan niitä yhä uudelleen omissa vuosittaisissa rituaaleissaan, joita kutsutaan tieteellisiksi kokoontumisiksi.

Käänntieteessäkin myytti on puhe- ja ajattelutapa, jolla tuodaan esiin hypoteesi ja välitetään tuo oletus muiden arvioitavaksi ja edelleen välitettäväksi. Myytin ei tarvitse olla totta, kuten olemme huomanneet. Silti se rakentaa todellisuuttamme.

Kirjallisuuslähteet

Barthes, Roland 1973 [1957/1972]. *Mythologies*. Selected and translated from the French by Annette Lavers. Reprinted. London, Toronto, Sydney & New York: Paladin, Granada Publishing. [Ranskankielinen alkuteos: *Mythologies* 1957.]

Barthes, Roland 1987 [1977]. *Image–Music–Text*. Essays selected and translated by Stephen Heath. Viides painos. London: Fontana Press.

Chandler, Daniel 2002. *Semiotics. The Basics*. London: Routledge.

Chesterman, Andrew 1997. *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Benjamins Translation Library 22. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Chesterman, Andrew 2010a. Skopos theory: a retrospective assessment. Teoksessa: Werner Kallmeyer, Ewald Reuter & Jürgen F. Schopp (toim.) *Perspektiven auf Kommunikation. Festschrift für Liisa Tiittula zum 60. Geburtstag*. Berlin: SAXA Verlag, 209–225.

Chesterman, Andrew 2010b. Why study translation universals? *Kiasm*. Acta Translatologica Helsingiensia (ATH), vol. 1. Toim. Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen. Helsingfors: Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen, svensk översättning, 38–48.

Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/24313> [viitattu 10.12.2014].

CP = Peirce, Charles Sanders 1931–1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Vol. 1–6 toim. C. Hartshorne & P. Weiss, 1931–1935; vol. 7–8 toim. A. W. Burks, 1958. Cambridge, MA: Harvard University Press. [Tekstinsisäiset viitteet muotoa CP osa.kappalenumero(t), vuosi.]

EP2 = Peirce, Charles Sanders 1998. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings. Volume 2 (1893–1913)*. Toim. Peirce Edition Project. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press. [Tekstinsisäiset viitteet muotoa EP2: sivu(t), vuosi.]

Forsskähl, Mona 2013. Skopos vid översättning av tal. Översättningsprocessen i fokus. *Inter. Acta Translatologica Helsingiensia (ATH)*, vol. 2. Toim. Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen. Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies, 25–42. Saatavissa: <http://helda.helsinki.fi/handle/10138/42361> [viitattu 10.12.2014].

Gambier, Yves 2008. Stratégies et tactiques en traduction et interprétation. Teoksessa: Gyde Hansen, Andrew Chesterman & Heidrun Gerzymisch-Arbogast (toim.) *Efforts and models in interpreting and translation research. A tribute to Daniel Gile*. Benjamins Translation Library v. 80. Philadelphia: John Benjamins, 63–82.

Gambier, Yves 2011 [2010]. Translation strategies and tactics. Teoksessa: Yves Gambier & Luc van Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies*, Vol 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 412–418. [Luettu E-kirja-versiona 12.11.2014.]

Hartama-Heinonen, Ritva 2007. Kääntäminen kyseenalaistamisena. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 1. Toim. Jarmo Harri Jantunen, Minna Kumpulainen & Tuija Luokkakallio. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, 1–11. Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-1-2007/> [viitattu 10.12.2014].

Hartama-Heinonen, Ritva 2008. Kääntäminen oppimisena. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 2. Toim. Kalle Konttinen, Minna Kumpulainen & Tuija Luokkakallio. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, 1–8. Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-2-2008/> [viitattu 10.12.2014].

Hartama-Heinonen, Ritva 2009. Kääntäminen valehtelemisena. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 3. Toim. Raila Hekkanen, Minna Kumpulainen & Svetlana Probirskaja. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, 1–9. Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-3-2009/> [viitattu 10.12.2014].

Hartama-Heinonen, Ritva 2010. The “latest” translation research. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 4. Toim. Raila Hekkanen, Esa Penttilä & Nestori Siponkoski. Helsinki: Suomen kääntäjien

ja tulkkien liitto, 1–15. Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-4-2010/> [viitattu 10.12.2014].

Hartama-Heinonen, Ritva 2011. Translation Studies and the fascination and illusion of multidisciplinary. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 5. Toim. Raila Hekkanen, Esa Penttilä & Nestori Siponkoski. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, 1–15. Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-5-2011/> [viitattu 10.12.2014].

Hartama-Heinonen, Ritva (ilm. 2014). Inomkulturell översättning – problemfri verksamhet? Teoksessa: Jan Lindström, Sofie Henricson, Anne Huhtala, Pirjo Kukkonen, Hanna Lehti-Eklund & Camilla Lindholm (toim.) *Svenskans beskrivning 33*. Helsingfors: Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Nordica.

Koskinen, Kaisa 2010. What matters to Translation Studies? On the role of public Translation Studies. Teoksessa: Daniel Gile, Gyde Hansen & Nike K. Pokorn (toim.) *Why Translation Studies Matters*. Benjamins Translation Library 88. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 15–26.

KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Toinen osa L–R. 2012. 3., uudistettu painos. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

KäTu2014 = XII Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi: Kääntämisen ja tulkkauksen myytit. Tampereen yliopisto 11.–12.4.2014. Abstraktit. Saatavissa: <http://www.uta.fi/ltl/plural/konferenssit/katu2014.html> [viitattu 7.4.2014].

Lakoff, George & Johnson, Mark 1981 [1980]. *Metaphors We Live By*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Leinonen, Markku 1998. Elämä on koulu – Comeniuksen ajatuksia aikuiskasvatuksesta. *Aikuiskasvatus* 1/1998, 49–58.

Leppihalme, Ritva 2007. Kääntäjän strategiat. Teoksessa: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. SKST 1112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 365–373.

MS L75 = Peirce, Charles S. 1902. Memoir 24. On the justification of abduction. [Luettu 15.12.2010 lähteestä:] Charles S. Peirce, *Logic, Considered as Semeiotic*. An overview of Charles Peirce's philosophical logic, constructed from Manuscript L75, Version 1. Analytical reconstruction by Joseph Ransdell. Saatavissa: <http://www.cspeirce.com/menu/library/bycsp/l75/ver1/l75v1-08.htm> [viitattu 10.12.2014].

Niiniluoto, Ilkka 1980. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.

Niiniluoto, Ilkka 2003. *Totuuden rakastaminen. Tieteenfilosofisia esseitä.* Helsinki: Otava.

Pym, Anthony 2011. Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute. Teoksessa: Anthony Pym (toim.) *Translation Research Projects* 3. Tarragona: Intercultural Studies Group, 75–110. Saatavissa: http://isg.urv.es/publicity/isg/publications/trp_3_2011/index.htm [viitattu 10.12.2014].

Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J. 1986. *Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä.* Lyhentäen suomentanut Pauli Roinila. Helsinki: Gaudeamus. [Saksankielinen alkuteos: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* 1984.]

Saarinen, Esa [1985] 2001. *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin.* Yhdeksäs painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Savory, Theodore 1969. *The Art of Translation.* London: Jonathan Cape.

Tarasti, Eero 1990. *Johdatusta semiotikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkijärjestelmistä.* Helsinki: Gaudeamus.

Torop, Peeter 2008. Translation and semiotics. *Sign Systems Studies* 36.2, 253–257.

W2 = Peirce, Charles Sanders 1984. *Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition. Volume 2: 1867–1871.* Toim. Edvard C. Moore ym. Bloomington: Indiana University Press. [Tekstinsisäiset viitteet muotoa W2: sivu(t), vuosi.]

Kirjoittajan esittely ja yhteystiedot

Kirjoittaja toimii ruotsin kielen (kääntämisen ja tulkkauksen) yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa, jossa hänellä on myös käännöstieteen dosenttuuri. Hänen käännöstieteellisiä tutkimuskohteitaan ovat mm. yleinen ja semioottinen käännösteoria, kulttuurinsisäinen kääntäminen ja kääntämisen opetus, semiotiikan alalla kääntämisen semiotiikka ja erityisesti Charles Sanders Peircen semeiotiikka.

Sähköpostiosoite: ritva.hartama-heinonen@helsinki.fi